

11. To sivilingeniører møter Fjell og kommer på andre Tanker

Nils Faarlund, veg-gleder i friluftsliv i den norske tradisjonen

Naturvennen Øystein som studie- og taukamerat

Da jappetiden var i ferd med å toppe seg midt på 1980-tallet, besøkte jeg Øystein på hans romslige kontor bak en tung dør i ESSO-hovedkvarteret med påskriften "Viseadministrerende direktør". At kontoret var digert og utsikten vid var ikke påfallende, men at et skrivebord på adskillige kvadratmeter ikke var prydet av en personlig datamaskin, var på grensen til det ufattelige. Hvordan kunne en så viktig person i et multinasjonalt konsern av slikt format avstå fra tidens selvfølgerlige symbol for status og effektivitet?

Øystein: "Jeg har medarbeidere som tar seg av slikt ...". De eneste artefaktene som var innrømmet plass på den speilglatte overflaten av det standsmessige sjefsbordet, var en blyant, en A4-blokk med blå 5 x 5 mm ruter – sivilingeniørens gamle identitetsmarkør – og en telefon. Hans forståelse av lederrollen var å komme frem til hensiktsmessige løsninger der det var mange kryssende hensyn. Det gjaldt å skaffe seg oversikt og ikke fortape seg i uvesentlige detaljer (Øystein kan den dag i dag ikke nås med skjermpost!). At strategien virket, fikk jeg bevis for i årene da "alt gikk så meget bedre" (Willoch...). Når Norsk ESSOs talsmann ble intervjuet om energisituasjonen i verden og denne aktøren i det norske oljeeventyret med det brede smilet stadig var det mest populære intervjuobjektet, så passet han alltid på å få med at olje var en ikke-fornybar "ressurs" som i en ikke så fjern fremtid ville være uttømt.

II

Sant å si hadde jeg, siden jeg midt på 1960-tallet kom på kant med Kunnskap-er-makt-over-naturentenkningen (Bacon), vært bekymret for at en slik teknokratisk begavelse som Øystein skulle fortsette å smøre modernitetsmaskineriet i en barmhjertighetsløs fremferd mot fri natur helt til han nådde pensjonsalderen. Jeg hadde imidlertid lært ham å kjenne i studietiden ved Norges tekniske høgskole som begeistret naturvenn.

Øystein og jeg hadde midt på 1950-tallet begge sanket nok poeng til en studieplass på kjemilinja på NTH (nå NTNU). Jeg hadde ett års forsprang og hadde i mitt andre studieår bare hørt rykter i Hu-og-Hei-miljøet om anføreren i Ba-Da-Ha-Ho-gjengen (Bakke-Dahle... at Øystein kom på 2. plass her skyldtes kun vellyd!). De vakte oppsikt fordi de dro på helgetur med *langskaftede* økser pekende ut av ryggsekkene.

Studieåret 1958-59 hadde jeg et stipendopphold i Tyskland. Da jeg kom tilbake til kjemistudiene ved NTH, befant jeg meg i samme årskurs som Øystein. I løpet av sommeren 1959 hadde han rukket å bli enda mer myteomspunnet med tilnavnet „den kjente fjellføreren“. Opphavet til denne tittelen som den gang var meget eksotisk, var hans rolle som brefører på Smørstabbreen. Ettersom jeg året før hadde loset turister over den samme breen, ga det anledning til å utveksle erfaringer. Snart dro vi i selskap med andre studiekamerater på turer til NTHI-koiene og turer med overnatting under stjernene ved nyingen vinterstid.

På vinterturene merket jeg at Øystein ikke bare var naturbegeistret, men at han var en stå-på kar i motbakkene, ikke bare i studiene. Prøvde vi å avlaste Øystein med å brøyte løype, øket han bare farten. Det er nok derfor jeg etter nesten 50 år husker *den* gangen det lyktes å overta føringen opp en lang, slak mote i 'Selbu villmark'. Vi brukte tidens utstyr for konkurranselangrenn i fjellet. I butikken til veteranen Magnar Fosseide snappet vi opp det siste på området. Jeg hadde kommet over det splitter nye røde Rhode-klisteret som ga glid og feste på nyfallen snø som var akkurat så

våt at alle kjente tryllemidler kom til kort. Da jeg merket at Øystein strevde der foran, må jeg med skam melde at jeg ikke (i første omgang) tilbød ham noe av det gelérøde vidundermidlet.

III

Våren kom med eksamenslesning. Øystein hadde sitt eget opplegg for denne hardeste måneden i året som suget kreftene ut av Norges største ansamling av strebere. Hemmeligheten var å legge inn en treningsøkt på Lerkendal stadion på ukedagene – i helgene var vi selvsagt på tur – og sørge for nok hvile til å våkne tidlig neste dag. Mens studiekameratene hanglet seg gjennom den solrike Tron-jæmsvåren, hadde vi toppformen inne og mye av påskebrunheten vel bevart når prøvelsene var over.

Vegen fra eksamensbordet gikk dermed raskt til busstasjonen, under ryggsekker som ikke sto tilbake for øyeblikksbilder fra Peter Wessel Zapffes skildringer av ”de brautende beskjedne“ tindebestigere på veg til Kolsås. Snart var vi i Innerdalen på Nordmøre på veg opp kleivene til Vinnufjells *mystery and romance* (W. C. Slingsby). Før vi dro hver til vårt, hadde vi funnet veier til Kongen og Dronningens krone som ingen før oss hadde prøvd på. Her kunne vi mimre om opplevelser fra breføringen og utfolde oss på krevende snø og is som langt overgikk våre erfaringer fra Smørstabbreen.

IV

Den første åpne gruppen for tindenes friluftsliv i Norge ble til ved NTH i kjølvannet av mitt stipendår i Tyskland. Jeg fant snart frem til Per Vigerust og Ralph Høibakk i Gløshaugmiljøet, begge med anselig erfaring fra store stup. Sammen stiftet vi Tindegruppen i NTHI høsten 1959. Snart kom også Øystein med. Da NTH høsten 1960 feiret sitt 50-årsjubileum, markerte vi anledningen med Jubeltur til Innerdalen. Øystein og jeg slo oss igjen sammen til et taulag. Den minneverdige Skarfjell-Trolla-traversen har Øystein skildret med begeistring i *Veglederen*, en ’idebiografi’ om mitt oppbrudd fra Per-og-Pål-samfunnet som kom på Aschoug GAN forlag i 2007.

Det er ikke til å nekte at det i strebermiljøet ved NTH den gangen også var en tendens til hakkeorden som kunne smitte over på Tindegruppen. Vår oppmann, Per Vigerust, var med sin studietid i Øst-Alpene og sin kraftfullt-elegante klatrestil *primus inter pares*. Ralph Høibakk, med førstebestigning av Trollryggen på merittlisten, var utfordreren. Men i en klasse for seg var Øystein. Det kom ikke av at han viste tegn til å overgå oss i stilfull klatring. Han mestret imidlertid en kunst, der det var ingen over og ingen ved siden.

Når vi (sjelden!) forvillet oss opp i fjellvegger med våte, slimete, gress- og mosebevokste sva – gjerne med jordfylte eller ’gjengrodde’ boltesprekker – var det bare Øystein som fikk det til. For den som kom etter, var det da ingen annen råd enn å få ’litt’ hjelp av tauet (noe som egentlig var tabu i miljøet...). I Tindegruppen graderte vi vanligvis klatring på klippe fra I – VI etter Alpe-skalaen. For Dahle-klatring opprettet vi etter grundige overveielser Dahle-skalaen. Den gikk fra D-1 til D-3. Et typisk eksempel på D-3 var at Øystein hadde tatt seg opp med håndtak i gresstuster og fottak på små moseflak. Når taukameraten kom etter, hadde naturens myke gaver gitt etter og svaene var utilgjengelige *by fair means...*

V

Så var studietiden over, og Øystein valgte fremtidsrettet på øverste hylle innen sin spesialitet, kjemiteknikk. Oljekarrieren gikk som smurt. Det fortelles at da han ved en anledning ledsaget generaldirektøren i ESSO (nå EXXON) til et møte med daværende statsminister Harlem Brundtland, hilste Gro den amerikanske gjesten på formelt vis. Henvendt til Øystein hilste hun:

”Hei, Øystein!” Da den langveisfarende utba seg en forklaring på den familiære tonen, skal jordmoren til FNs ’Vekst og Vern’-program ha forklart: ”Ja, De skjønner Øystein hjelper meg.” Forbløffet ropte generaldirektøren: ”What?! Jeg trodde han var betalt for å hjelpe meg!”

Som vi vet, kom generaldirektøren og hans nærmeste etter hvert til å miste tålmodigheten med en betrodd medarbeider. Til tross for Øysteins suverene beherskelse av sivilingeniørtenkemåten, kunne han ikke svikte det dype vennskapet han hadde utviklet på sine mange ferder høyt og lavt med den frie natur – den natur som får beholde sine naturlige rytmer. Han takket for seg i tide.

Øysteins eventuelle karriere som ’fallskjermjeger’ har ikke vært noe tabloidtema. Det betyr vel at han fikk som fortjent. Øystein trappet nå opp sitt engasjement i Worldwatch til det internasjonale nivået. Den grønne eminensen sparte seg heller ikke i skytteltrafikken som rådgiver på regjeringsnivå, også utenfor Norges grenser. Det tok ellers ikke lang tid før han markerte seg som styreleder og gallionsfigur i en av verdens eldste friluftslivsforeninger med det noe merkelige navnet Den Norske Turistforening (*Tourist* var betegnelsen høgfjellets friluftslivsorganisasjoner i Alpelandene i sin tid brukte som hedersnavn på den som gikk i lære hos hos ”de edle ville” i fjellbygdene – *die Oberländer*).

VI

Hverken Øysteins arbeid i Worldwatch eller i DNT – som nylig takket ham med æresmedlemskap fordi han ”plasserte DNT trygt på naturvernkartet” – ga ny åpning for et nærmere samarbeid oss imellom. Det var først da den tidligere redaktøren i NORSK KLATRING, John Riise, lanserte ideen om et Naturfilosofisk seminar, at vi tok fatt sammen igjen. Takket være Øysteins rolle som styreleder i DNT, fikk vi støtte til å gjennomføre en serie seminarer. Vi kom i gang høsten 1995 og de første arrangementene ble selvsagt lagt til fjells – først til Turtagrø, senere til Finse.

Boken *Har fjellet ansikt?*, redigert av Hans Kolstad, samler utvalgte bidrag fra de første seks årene. I forordet heter det om hensikten med serien av seminarer, at vi trenger å samrå oss om *fruktbare løsninger på de trusler og ødeleggelser som naturvitenskapelig tenkemåte og teknikk innebærer for fri natur*. Øystein har i denne sammenhengen hele tiden gjort Albert Einsteins advarsel om at mer av den tankegang som har ført oss på kollisjonskurs med naturen, ikke er noen virksom resept til å komme ut av uføret.

VII

Naturvitenskapens katastrofeformel: Helheten = Summen av delene

Hva er det egentlig den naturvitenskapelige tenkemåten bunner i? Akkurat som våre samtidige, forlot Øystein og jeg teknikkens tempelaktige bygning på Gløshaugen med et mentalt overmott, i et norsk samfunn i rask, økonomisk vekst: Ethvert aktuelt problem lar seg løse med analyser og beregninger. Oppskriften er over 350 år gammel og stammer fra den franske *maître penseur* Descartes – ’herskertenkeren’:

- **Analysér.** Ordet *ana-lyse* har rot i gresk og betyr bokstavelig talt gjentatt spalting eller adskillelse – altså: adskill den aktuelle helheten du ikke kan overskue i så små deler at hver del lar seg beskrive med passende formler som fores med data innhentet etter objektivitetens forskrifter for måling.
- **Bruk så kunnskap-er-makt-regimets nøkkelformel (og katastrofeformel):**
Helheten = Summen av delene.

Det er liten grunn til å betvile at slik tenkning virker for urverk, elektronisk apparatur og så videre. Men når den mekanistiske tenkemåten anvendes på fri natur, fører den ikke sjelden til ’uante

konsekvenser'. Descartes definerte menneskets rolle i naturen som *maître et possesseur de la nature* (les: hersker over og eier av naturen). Selv om han legitimerte naturvitenskapen, basert på tvilsprinsippet, som kongevegen til sikker viten, var Descartes tydeligvis så virkelighetsfjern at han lot seg blende av denne katastrofale formelens effektivitet ved inngrep i fri natur.

Tre hundre år og mange drastiske eksempler på analyseformelens katastrofale følger senere, fikk vi på NTH på 1950-tallet ikke noen advarsler om 'bivirkninger' av Descartes reduksjonistiske tenkning. Vår professor Bastiansen, som hadde arbeidet som assistent for kvantefysikeren Niels Bohr, og 'Ole Peder', professoren i beskrivende geometri med etternavnet Arvesen, som bestyrte en gren av naturvitenskapen som gikk for å ha nådd fossilstadiet, advarte oss riktignok mot fagidioti og misbruk av vår kunnskapsmakt. Men med sivilingeniørspirenes sterke følsomhet for meningsytringer uten formelverk og eksamensrelevans, var det ikke mange som tok innover seg alvoret i budskapet.

VIII

Mens Øystein vervet seg til 'makro-kjemien' i oljeraffineri, valgte jeg mikro-biologien og forskningslaboratoriet. På denne tiden kom biler i fritt salg i Norge, og forfatteren av *Den tause våren* var vel mer eller mindre alene om motforestillinger mot oljebaserte, syntetiske produkter og forurensende drivstoff. Men Rachel Carsons bok kom på norsk først i 1962 – året etter at Øystein og jeg forlot NTH. Rustet med analysemetodikken fra det progressive faget biokjemi hadde jeg følelsen av å ha 'kontroll' – i alle fall så lenge mine 'objekter' for forskning var bakterier, tilsynelatende enkle vesener som kun besto av *en* celle. Men snart måtte jeg som forskningsassistent forlate de en-foldige problemene som renkultur av encellede i laboratoriet bød på. De neste fem år strevet jeg med å finne tekniske løsninger på vannforurensing, begroing av skip og gjødsling av skog.

Til å begynne med falt det meg ikke inn å betvile anvendeligheten av hel-del-hel-metoden. Jeg var fersk i faget, og det var logisk å tolke de komplikasjoner jeg støtte på som begynnervanskeligheter. Til min lettelse kom jeg imidlertid etter hvert over en generell teori om *control* og *communication* som til da bare hadde fått innpass i reguleringsteknisk forskning ved NTH. Dermed åpnet det seg muligheter til å finne ut av helheter uten å ty til adskillelse. Faget gikk under navnet kybernetikk, og det ble lansert av matematikeren Norbert Wiener ved teknologihøyborgen MIT. Wiener hevdet at alle slags systemer, tekniske og biologiske, lot seg beskrive kvantitativt som 'svarte bokser' med dette formelverket.

IX

Sivilingeniørtenkningen møter (fjell)veggen

Imidlertid var det nok først og fremst tindeferdene i den norske fjellheimen med kamerater i Tindegruppen som utløste mitt oppgjør med forestillingen om at helheten = summen av delene. Stadig oftere kom vi over demninger som festningsmurer, nedtappede vann og elver som var redusert til bekker og berøvet sine fossefall.

Min kritiske innstilling til makt-over-naturen-tenkningen ble også skjerpet i min tid som sekretær i Norsk kjemisk selskap, avdeling Trondheim, der blant annet norske foregangsmenn i aluminiumselektrolysen fortalte 'morsomme' historier om furudød på Vettismorki og om kyr som fikk ødelagt klovene på grunn av fluorholdig avgass fra åpne elektrolyseanlegg. Jeg hadde nok gjort vegvalg i yrkeslivet som gjorde at jeg i større grad enn Øystein kom ansikt til ansikt med konsekvensen av anvendt, naturvitenskapelig tenkning.

Da Øystein etter hvert valgte fjellvandring fremfor fjellklatring, laget det seg dessuten slik at jeg

fikk en ny taukamerat. Han presenterte seg i disse årene alltid som fagfilosof, med vekt på 'fag' og het Arne Næss. Dermed fikk jeg førsterangs tilgang til vitenskapsteoretisk ekspertise. Stetind-ferden sommeren 1966 ga god anledning til høyttenkning om følgene av vårt norske teknokrati med *gjenreisningen* etter 2. verdenskrig som oppdragsgiver. Når det var Spinoza-vær (les regnvær), ga Arne oss filosofihistoriske innslag som bakgrunn for å forstå modernitetssamfunnet. Særlig viktig var det når han delte sine Spinoza-tanker om forholdet mellom "det lille selv" (med liten s og tolket som individet) og "det store Selv (med stor S og tolket som [fri] natur). Næss-disippel og Eidsvoll landsgymnas' Jazz Society-kamerat Sigmund Kvaløy (senere Setreng) bidro med gandhistisk filosofi.

X

'Stetind-seminarene', akkompagnert av livet i de nye rutene opp tusenmetersstupet på ambolten hvorpå guttene (Zapffe: gudene) kan hamre, ble for meg begynnelsen til slutten på karrieren som naturvitenskapelig forsker. Om høsten sa jeg opp min stilling og lanserte på etterjulsvinteren 1967 en heltidsarbeidende skole 'for sikkerhet og trivsel i fjellet', som etter hvert fikk navnet Norges Høgfjellsskole. Ideen var å vinne venner for naturen ved å invitere til kurs i ferd på breer og i klatrefjell. Erfaringene fra Tindegruppen, med kamerater som studerte 'alt-vatn-i-røyr'-teknologi, ga håp om på denne måten å bidra til en opinion mot misbruk av 'landet som det stiger frem'.

Høgfjellsskolens kursvirksomhet samlet en ivrig og lydhør gruppe deltakere som lot seg inspirere av visjonene om en samfunnsutvikling som føyde seg etter de naturgitte rammer som økologisk kunnskap ga føringer for. Sigmund fikk fullmakt fra Arne i professorens fravær til å sette i gang seminaret Natur og menneske ved Filosofisk institutt i Oslo. Oppildnet av Gandhis handlingsfilosofi opprettet Sigmund etter hvert også en øko-politisk arbeidsgruppe som snart fikk avleggere ut over landet i form av samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern - (snm).

XI

I forbindelse med Arnes Gandhi-studier i India våren 1969, der Sigmund var med som assistent, var de innom Nepal. I samlingen av ekspedisjonsberetninger i høgfjellsskolens bibliotek hadde jeg lest meg til sterke inntrykk av storfjellene, men også av sherpaene. Et gladere, mer hjelpsomt og fredsomme folk hadde jeg aldri hørt om. De små sherpasamfunnene i Nepal og India var intet mindre enn slående eksempler på 'sjølbergingssamfunn' som alternativ til vårt industri-vekstsamfunn. For Arne, Sigmund og meg ble det klart at vi her hadde en enestående mulighet til å hente personlig erfaring fra et levende 'likevektssamfunn'. Ferden til Tseringma 1971– og møtet med et folkeslag som på den tiden bodde en ukes tid til fots fra nærmeste kjørbare veg – ble da også skjellsettende for mitt fremtidige tankemønster.

Sherpaene i Rolwaling mestret sine krevende livsbetingelser – ikke ved å albue seg frem, men ved å føye seg etter forholdene. De skapte sine liv i en skrin og livsfarlig høgfjellsverden med et beundringsverdig overskudd. Vi undret oss ikke minst over hvordan sherpaene hadde kunnet motstå presset fra vestlig modernitetskultur i flere generasjoner. De levde jo under det vi i Europa ville kalle kummerlige forhold. Det måtte finnes en forklaring på at de så lenge hadde holdt sin personlige og kulturelle egenart i hevd!

XII

Det instrumentelle mistaket – Naturvitenskapen er verdi-løs!

Våre beretninger fra denne ferden kom til å handle om mennesker som sprudlet av livsglede og boblet av skapende evne. Vi kom hjem fylt av hva vi hadde argumentert for, kvalitetene i en økologibasert filosofi for et naturvennlig samfunn. Her var et fellesskap som manglet ord for

kriminalitet. Her var et demokrati hvor alle hadde et ord med i laget når hele landsbyen var samlet i stor krets til rådslag på plassen foran klosteret. Her var en naturvennlighet som gikk så langt at trær ble til materialer først når de gikk over ende i regntidsstormene. Her ble husdyrene til mat først etter at de døde en naturlig død.

Arne utviklet i ettertid sin økosofiT (T for Tvergastein under Hallingskarvet) og Sigmund sin økofilosofi med ”sjølbergingssamfunnet” og ”mangfold gir livsstyrke” som bærende begrep. Selv hadde jeg fått anledning til å gå min egen tenke- og handlemåte etter i sømmene. Sivilingeniørnykkene med bruksgjenstander som plastski (som jeg i sikkerhetens navn hadde argumentert for siden 1967), nylonryggsekker (jeg lanserte verdens første ’anatomiske’ ryggsekk i 1966) og klær i syntetiske stoff, ble erstattet med utstyr av naturens egne fibre. Fjellfolket i Himalaya fulgte oss til rundt 6000 meter utrustet med sine kortreiste fibre. Mitt gamle argument om å velge syntetfiber av sikkerhetshensyn tålte ikke møtet med virkeligheten i Himalaya. I Høgfjellsskolen ertattet vi nå meteorologi med *værkjennskap*, nivologi med *snøkjennskap* – og økologi med *naturkjennskap*. På Ferden til Tseringma 1971 hadde vi levd i to måneder utenfor rekkevidde av værmeldinger. Likevel hadde vi aldri satt livet på spill. Vi lærte om været ved ”å være i været”. I en skredutsatt verden fikk vi bekreftet at vår *snøkjennskap* – kvalifisert erfaring fra snødekket fjell – hjalp oss til *våkne vegvalg*. Sporene etter våre nedstigninger viste at vi hadde valgt omveger i respektfull avstand fra flakskredenes bruddkanter.

XIII

I sherpaenes verden er det livsviktig å *være til stede under vegs*. Bare på den måten blir vi *vår*, legger vi merke til og samler egen erfaring som etterhvert kan vokse til ’kvalifisert erfaring’. Gjennom *gjenkjenning* har vi øyeblikkelig tilgang til det vegledere i friluftsliv kaller *kjennskap* (Polanyi: *tacit knowledge*).

Vi mennesker har en enestående evne til å *skjelne*, det vil si å søke direkte tilgang til å finne ut av helheter uten å adskille (analysere). Den som er villig til å lete, finner snart at menneskeheten har greid seg gjennom hundrevis av generasjoner i en skånselløs virkelighet uten å ty til ’kontroll’-regimer basert på Bacons kunnskap-er-makt-tenkning. Vår evne til å skjelne er i modernitetens verdensbilde tilvist plass i ’det underbevisste’. Men kapasiteten til å bearbeide informasjon på denne måten er målt (!) til størrelsesorden *en million* ganger høyere enn kapasiteten til bevisst bearbeidelse. Dette betegnes noe arrogant som ’magafølelse’. Etter Mardøla-aksjonen i 1970 og ’Nei til EF’ i 1972 følte vi at det var skapt en politisk ’grønn bølge’ i Norge, med en viss definisjonsmakt for hvordan ’naturressursene’ skulle brukes. Det var den gang vanskelig å innse at oljealderen ville drukne kritikken mot økonomisk vekst og visjonen om likevektssamfunnet. ’Motekspertise’ som arbeidsmåte hadde gitt resultater. Hverken (snm)-miljøet eller den brede alliansen etter folkeavstemningen stilte derfor spørsmål ved denne strategien. Men da det ble opprettet et professorat i økologi i Trondheim, ble vi ’amatørøkologer’ møtt med formalkompetansens definisjonsmakt. Professoren stilte seg til rådighet for utbyggerinteressene ut fra naturvitenskapens antatte verdinøytralitet.

XIV

Naturvitenskapen fratar virkeligheten innholdet (Arne Næss 1992)

Andre kortsiktige seire ga heller ikke forventet resultat på lengre sikt. Ett slående eksempel er at det lyktes å gjøre økologi til skolefag i løpet av 1970-årene. Dette har imidlertid ikke gitt oss nevneverdig mer naturvennlige politikere eller næringslivsledere. Det henger selvsagt sammen med at folk flest – velgere/forbrukere – ikke har tatt inn over seg overfladiske beskrivelser og formler, slik disse er ’under-vist’ med lærebøker og ’overhode fremviser’ uten engasjerende innhold.

Når fri natur gjøres til objekt for måling, etter at helhetene er utskilt i små nok deler og matet inn i formler, får vi abstrakte svar. Dermed mister vi forutsetninger for å identifisere oss med fri natur – vårt egentlige hjem. Hva blir det igjen av vann og snø når vi velger bort form og farge (av Descartes betegnet som ”sekundære sansekvaliteter”)? Vi reduserer den frie naturen til *likvidus*- og *solidus*-fasen av H₂O. Vi fratar virkeligheten innholdet, var Arne Næss’ konklusjon da han rundet 80 – da hadde vår dialog vart i 32 år.

Når vi tenker etter Descartes’ mekanistiske regelverk, kommer vi til kort i forhold til en kompleks virkelighet. Vi etterlater oss en tidsinnstilt bombe, når vi går ut fra at vi kan behandle en kompleks virkelighet etter den før omtalte katastrofeformelen. Blant fremragende representanter for den teoretiske fysikken – disiplinen med høyest status i naturvitenskapen – har Niels Bohr påpekt at sannhetskriteriet om objektivitet ikke er oppfylt i kvantefysikkens verden (jfr usikkerhetsrelasjonen). Objektivitet burde derfor etter hans syn stå for utvetydige påstander. Albert Einstein, som også tidlig inspirerte Øystein, er mer direkte i sin advarsel:

*Til naturens hemmeligheter fører ingen logikkens veg.
Bare erfaring gjort med innlevelse og tolket med intuisjon kan åpne vegen dit.*

Dyreadferdsforskeren Konrad Lorenz, som de to nevnte forskerne også belønnet med Nobelpris, uttrykker seg slik:

Naturen er umiddelbart forståelig

XV

Men koss ein gje-er de’, da: *Overtyda, ikke overtala* (Hans Skjervheim)!

Jeg kunne fortsette å vise til fremragende aktører i naturvitenskapen som har varslet om regeltenkningens begrensninger og farer i møte med fri natur og kompleks virkelighet. Det er imidlertid langt mellom dem som bidrar til HVORDAN vi kan få en slutt på en *ut-danning* basert på en tenkning uten annen form for *kjøl og ror* (les verdiorientering) enn knapphetens valuta: penger. Ett unntak er de amerikanske Dreyfus-brødrene (Hubert og Stuart). De nøyer seg ikke med å påvise regeltenkningens Per-og-Pål-begrensninger, men peker på betydningen av *læring*.

Skal vi ha noen mulighet til å overskride regeltenkningens monopol, må vi altså rette oppmerksomheten like mye mot HVORDAN læring legges an, som mot HVA læringens innhold består i. Riktignok har ikke brødrene med *expert*-læringsfilosofien (av *experience*, erfaring) sluppet taket i at begynnerlæring er regellæring. Men de *overtyder* (Skjervheim) om at vi mennesker møter veggen, akkurat som (regne)maskinene, når løsningen på et problem ligger utenfor rekkevidde av programmeringen. I møte med det komplekse hoper unntakene fra samlingen av regler seg opp (**dette kommaet kan sløyfes:**), ettersom læringen utvikler seg. Den som holder ut, vil etter hvert få et omfattende tilfang av erfaring. Med årene vil mønstrene i erfaringstilfanget avtegne seg stadig tydeligere. *The expert* i Dreyfus-brødrenes terminologi er en som mesterlig kan møte det uvisse og anderledes med mønstergjenkjennende tenkning.

Det er en kilde til oppmuntring at så snart vi orienterer oss mot humanioravitenskapene, finner vi en mangfoldig forskning som viser til hvilken avgjørende rolle læring spiller for en kulturs livsdugelighet og utvikling. I hundrevis av generasjoner har grunnmønsteret for læring vært handlingsorientert og erfarende (**her er det en liten detalj:**) - i forhold til livsnødvendigheter (mat, klær, ly og varme) og i forhold til livsvesentligheter (liv i lage, livskunst for fellesskapet og den enkelte). Det er oppmuntrende for oss nordmenn at vi ikke behøver å søke ut over våre hjemtrakter.

I vår folkelige visdom har vi Askeladd-skikkelsen. Her finner vi i dramatisert form mønsteret for virksom, situasjonsorientert læring i møtet mellom kultur og natur.

Læring i modernitetens samfunn er virkelighetsfjern, med kullsviertro på logikkens trylleformler og lagt til rom – 'under-visningsrom' – effektivt skjermet mot erfaring. Det skal ikke herske tvil om at det her handler om rom innrettet til visning, ikke til situasjonslæring. Slike avlukker er selvsagt også opprustet med *high tech* til for-midling av det formelunivers elever og studenter skal programmeres med. Vi skulle i det minste vente at konsekvensanalysene sto i forhold til risikoen (potensial x konsekvens...) med å innføre opplysningstidens paradigme som grunnlag for kulturoverføring fra generasjon til generasjon. Men undersøkelser over muligheten for at dette bærer galt av sted er den dag i dag ikke noe 'satsingsområde'.

Det er gåtefullt hvordan vårt regelstyrte samfunn kan ha oversett viktigheten av å vurdere risikoen ved nærmest å avskrive *erfaring gjort med innlevelse og tolket med intuisjon* (Einstein) som umoderne, musealt. Til tross for at stadig flere 'uante' konsekvenser av livsfarlig slag har rammet våre teknokultur-samfunn, er det skolastiske læringsparadigmet tilsynelatende verneverdig.

XVI

Etter å ha studert forskjellige forsøk på å beskrive idealsamfunnet av typen *A Blueprint for Survival* (Edward Goldsmith) og etter å ha deltatt aktivt i utvikling av økologibaserte tanker om 'likevektsamfunnet' på 1960- og 70-tallet, er jeg av dem som har innsett at det ikke er overkommelig for enkeltpersoner eller aktivistgrupper å utforme brukbare 'arbeidstegninger' for så komplekse system som kultur og fri natur. Det er jo heller ikke det som trengs. Det er *liv i lage*-prosesser vi trenger. Trer vi arbeidstegninger for et *liv i lage* ned over ørene på dem som ikke tåler overflodslivet i moderniteten, er det fare for at vi ødelegger jeg-fant-jeg-fant-gleden som drivende kraft.

Et samfunn som befinner seg ved A, må gjennom en dyptgripende læreprosess for å kunne begynne å virke etter en 'utopisk' struktur B. Fordi også aktivister gjerne tar den gjeldende tenkemåten for gitt, begrenser de seg altfor ofte til å beskrive idealtilstanden B og overser dermed nødvendigheten av å finne ut av *leuge* vegvalg fra dagens A-tilstand til en levedyktig ønsketilstand B.

Ikke under-visning, men *danning*: (stor L:) Levendegjøring av verdiorientert tenkemåte
Ikke-voldskjemperen Gandhi som sto på skuldrene av en av verdens eldste høykulturer, pekte på vegen som mål:

Der er ingen veg til fred, fred er vegen.

I norsk friluftslivstradisjon er innsikten om vegen som mål også solid forankret. Det henger sammen med protestbevegelsen mot den naturvitenskapelige tenkemåte på 1800-tallet der tidens kunstnere grep rollen som vegledere i gjenoppdagelsen av frie natur. Skapende kunstnere brukte ord, bilder og toner til å gjenreise betydningen av "sekundære og tertiære sansekvaliteter" (farger, former og stemning forkastet av Descartes som grunnlag for sikker viten). Kunstnere og filosofer nøyde seg ikke med å inspirere til *vern* av fri natur, men greide på 1800-tallet å vinne et borgerskap som hadde beriket seg på industriell rovdrift, for naturens egenverdi – for *naturverdet*. Tindenes friluftsliv er et ektefødt barn av nettopp denne naturvennlige epoken i nyere, europeisk kultur; derfor er toppen tradisjonelt ikke 'målet' – toppen kan like godt være et sted på vegen.

XVII

Den fremgangsrike bevegelsen som gjenskapte forståelse for naturens – og menneskets – egenverdi ble imidlertid i løpet av 1800-tallet fanget inn av modernitetens dragsug. Goethe ble byttet ut med Newton, Rousseau med Darwin, Schelling med Nietzsche... Da det mot slutten av 1960-tallet på ny oppsto bevegelser som var motivert, og begrunnet, ut fra en samlende filosofi om den frie naturens egenverdi, ga det lovende, men som vi har sett forbigående resultater, først og fremst i USA og Norge.

Verneorganisasjonene ble drevet på defensiven til 'rødliste-argumentasjon' (basert på en naturvitenskap som fratar fri natur egenverdien). Etter etableringen av et departement for 'miljø' i Norge i 1972, ga man etter hvert også avkall på betegnelsen *natur* til fordel for den teknisk pregede og flertydige betegnelsen 'miljø'. Vi får en hensikten-helliger-midlet-praksis med en målstyrt politikk for vekst – og med 'vern' mest som kosmetisk parentesvirksomhet. Veggen-og-målet-tenkning har kommet til å stå lavt i kurs. I tillegg satses det på en tabloid mediebruk som overser *the medium is the message*-advarselen fra Marshall McLuhan. Mediebåret informasjon viser seg å ha alvorlige begrensninger når det gjelder å utløse ønsket handling. Konrad Lorenz er ikke til å misforstå: Midler eller medier forkludrer.

XVIII

Et liv i lage med menneske- og naturverd som *kjøl og ror* !

Det går itj' a-an å hoil' på so-on! Det har gått 40 år siden vi i Norge lanserte vår kritikk mot inngrepene i fri natur med fokus på vassdragene med utspring i fjellet. Vi holdt oss til demokratiske virkemidler og en selvsensur ut fra filosofiprofessor Arne Næss' saklighetslære, skjerpet med henvisning til Gandhis ikke-voldsfilosofi. Vi hentet argumentene fra filosofihistoriens store tenkere og fra en til da mer eller mindre upåaktet naturvitenskap her i landet, som satte fri natur i sammenheng med systemtenkning: Økologi. Den økofilosofiske, økosofiske og økopolitiske kampanjen mot et teknokratisk drevet industri-vekstsamfunn *var* virksom til et stykke ut i 1970-årene. Etter hvert som den 'grønne' bølgen møtte en stadig voldsommere 'svart' bølge med opphav i 'det norske oljeeventyret', ebbet imidlertid gjennomslagskraften til motekspertisen ut.

For sent skjønnte de drivende kreftene at naturvern var et for lavt ambisjonsnivå. Uten naturvennlig tenkning måtte en fremgangsrik 'grønn' bølge overveldes av en styringsrasjonalitet uten annen form for *kjøl og ror* enn kortsiktig, økonomisk vinning. Kulturendring krever dyptgripende endring. Da kommer vi ikke utenom endring *ved* læring, det vil også si endring *av* læring. Og virksom læring må være *umiddelbar*. Vi må holde unna for *det instrumentelle mistaket* (Skjervheim) og velge *jeg-du*-læring (Martin Buber) i møte med fri natur og med medmennesker. Det er situasjonsorientert læring som skal til (jfr lederskapsfilosofien lansert av daværende krigsskolesjef Tønne Huitfeldt i 1967 og mesterlærepedagogikken fra 1990-årene).

XIX

De to sivilingeniørene som møtte fjell og kom på andre tanker, Øystein og Nils, har i mange år gått ulike veier. Vi har imidlertid gått våre livsveger etter de samme stjernene som vi orienterte etter i fjellet i studietiden. Vi har holdt fast ved den samme verdiorienteringen. Med menneske- og naturverd som *kjøl og ror* har Øystein med beundringsverdig dyktighet valgt å gå vegen gjennom institusjonene og finslipt sitt talent for å *overtala*, mens jeg har invitert med meg folk fra fjern og nær på mer og mindre utsatte stier for å *overtalde*. Siden 1990-tallet har Øystein utøvet et naturvennlig lederskap i Norges største friluftslivsforening, DNT, og nå i sammenslutningen av friluftslivsorganisasjoner, FRIFO.

For egen del har jeg aldri helt gitt opp forsøkene på å *overtala* i forhold til nøkkelinstitusjonene

universitet og høgskoler. Fri forskning og forskningsbasert kvalifisering av velgere og ledere bør være kilde og opphav til den drivende kraft som skal til for en gjennomgripende kulturell omlæringsprosess. Friluftsliv i den norske tradisjonen ble studieinnslag på Norges idrettshøgskole. Med årene har friluftsliv blitt tema for grunnfag- og hovedfagsstudier, senere bachelor-, master- og doktorgradsstudier. Det skal for tiden finnes hele 22 ulike studietilbud med tilknytning til landets høgskoler.

Det kan synes som en suksesshistorie. Men dessverre har friluftslivsstudiene, i likhet med andre akademiske studier i kongeriket, blitt underlagt en målstyrt grads- og kunnskaps-produksjon basert på hardhendt markedsorientering. Det er vanskelig å fri seg fra tanker om et (**her stryker vi slags som her virker som et "lissom"**) forræderi når samfunnsinstitusjoner med stolte tradisjoner nå gir etter for et regime som overstyrer med økonomisk belønning for 'gjennomstrømning' av studenter og 'levering' av forskningsresultater rettet mot kortsiktig 'verdiskaping' i næringsliv og offentlig tjenesteyting (se Hans Skjervheim og Asbjørn Aarnes, men også Allan Bloom i *The Closing of the American Mind*).

Om jeg er nedslått? Nei, det umulige tar bare lengre tid. For vegen gjennom institusjonene trengs nok den form for mot som kalles tåle-mot. Humaniora og naturvitenskapens forskere, vårt demokratiske nøkkelpersonell, må besinne seg på en forskningsbasert *danning* i von Humbolt-tradisjonen – danning forstått som den form for læring som fører til *levendegjøring av verdiorientert tenkning*.

XX

Den frie natur lærer oss at sommeren er et mulig prosjekt, selv om vi her nord har dyp erfaring med å være nedsnødde og famle oss frem i vintermørket. Hemmeligheten er våren med vårløsningen. Det faller på sin egen urimelighet å utarbeide en arbeidstegning for vårløsningen. Vårløsningen er en prosess, ikke et produkt. Og vårløsningen følger av vårtegnene. Nå gjelder det å finne sitt vårtegn-prosjekt og godta det usannsynlige i at snø og is i løpet av 'urimelig' kort tid skal vike for

... fuglene i luften, de er et lystig kor,
se liljene på marken, de dufter mens de gror...
(Einar Skjæraasen)

Vårtegn og vårløsning finnes i den mønstertenkning som skal oversvømme regeltenkningen. Der teller hvert lite bidrag til *liv i lage* som du med din naturkjennskap og ferdighet kan skape alene eller sammen med flere andre ved å være *leug*.

Det gode liv er ikke tenkelig uten at *Naturen er Kulturens Hjem*. Når vi er hjemme, albuer vi oss ikke frem. Vi skaper våre livsvilkår ved å føye oss, ved å være 'leuge'. Med en leug arbeids- og levemåte bringer vi levemåter i pakt med fri natur *i lage*. Våre egne vårtegn-prosjekt er kanskje ikke så omfattende i seg selv, men de forsterkes av andre vårtegn. Vi gir ikke opp. Vi får nye krefter og blir oppmuntret etter som vi oppdager nye vårtegn. Det handler som Einar Skjæraasen sier, om

... å være som en tone i vårens orgelverk!